תרצה חביב גרין

קרן קימת הראשונה־לציון

המכון לחקר תולדות קרן קימת לישראל,
הקרקע ויישוב הארץ

סדרת מחקרים (4)

Tirtsa Haviv Green

Keren Kayemeth - National Fund in Rishon Le-Zion

ISSN 0793-2871

©

כל הזכויות שמורות למכון לחקר תולדות קרן קימת לישראל,
הקרקע ויישוב הארץ, ירושלים

Copyright Research Institute for the History of the Keren Kayemeth LeIsrael, Land and Settlement

Printed in Israel - 1996

נדפס בישראל – תשנ"ו
בדפוס "שי", ירושלים

הדפסה מחודשת תשס"ט, 2009, מוזיאון ראשון-לציון,
באדיבות קרן סר ארתור גילברט

Second edition, 2009, Rishon Le-Zion Museum
courtesy Sir Arthur Gilbert Foundation

תוכן העניינים

דברים להבנת התופעה, יצחק זיו־אב	6
פתח דבר	8
מבוא	12
מקורות	16
הרקע הרעיוני להקמת 'קרן קימת' בראשון־לציון	18
סימוכין למועד ההקמה	23
מייסדי קרן קימת הראשונית	25
התקנות	28
איסוף הכספים	33
ראשוניותה של ראשון־לציון	38
סוף דבר	41
ביבליוגרפיה	42
תקציר (אנגלית)	43–48

דברים להבנת התופעה

"אני מלא התפעלות והתפלאות לגבורת החזון ועוז הרוח של הראשונים, וכל תקוותי – ולדעתי בזאת תלוי עתיד עמנו – שבני דורנו יספגו לתוכם מראשוניות זו" דוד בן גוריון, 1962

"הם ידעו ליצור ערכים מוסריים" הנשיא יצחק בן-צבי

"מבחינת גבורה אישית אין להשתוות אליהם" ברל כצנלסון

המתיישבים קדמו למיישב. בקורות ההתיישבות הציונית בארץ ישראל יש לציין עובדה בעלת משמעות היסטורית זאת; שיבה לאדמה הנה סוד התחייה.

"חיבת ציון" הדליקה לבבות אך ידה הייתה ריקה. חלוצי ההתיישבות האמינו בכוחם ולא ביקשו מיישב. כך ב – 1878 איכרי פתח תקווה יוצאי ירושלים, כך עולי רוסיה ב"ועד חלוצי יסוד המעלה" ביפו שהדרימו מעבר לעזה בחיפושי אדמה, מצאוה, תקעו כף הסכמה, ובלחץ ספסרי יפו על חבורתם חזרו לסביבת רמלה והקימו ב – 1882 את "מושב למופת", היא ראשון־לציון.

ההיצמדות לקרקע אפיינה את ראשוני הראשונים. אגודותיהם רכשו את האדמה בכספם, ובתמימותם של חסרי ידע האמינו כי כל הנדרש לביסוס היא עזרה "עד לקציר הראשון". הברון רוטשילד נענה לסייע, בעילום שם, לאיכרי ראשון־לציון בחפירת באר ובא בעקבותיהם. מזכרת־בתיה היא הראשונה אשר הוקמה מן היסוד ב – 1889 על ידי הברון (ונקראה על שם אמו).
הברון הצעיר נקרא לסייע לפרויקט מסוים במושבה אחת, נדלק לרעיון השיבה למולדת, רכש מידי האיכרים את מושבותיהם הכושלות והציל מאבדון את כולן. "דמינו, הציונים ואני, לחופרי מנהרות – משני צדדים התחלנו וסופנו שניפגש. יש ליצור עובדות קיימות בכל חלקי הארץ כדי שבשמן נבוא לפני כס העמים" – גילה לבו בערוב ימיו. ההנהגה הציונית הכתירה אותו כ"אבי היישוב". "הנדיב הידוע", בפי מעריציו במושבות, התגלה במטרתו הכמוסה כמדינאי שומר סודו. היאחזויות באדמה היו בעיניו העובדות המשכנעות בפני כס העמים. כך הווה.
"גם אם נכרסם אבנים ממקומנו לא נזוז!" החזירו אמהות זכרון יעקב לאו החלטי לפיתויי עזיבה לארגנטינה, למשמני ההתיישבות של הברון הירש. "רק לאחר מותנו תוכלו לנשל אותנו מאדמתנו" השיבו איכרי יסוד המעלה, מוכת הקדחת, להצעות יק"א להעבירם ללב הארץ. ובשנה השמינית לקיומה, לאחר סירובה העקשני לעבור מאדמותיה הקודחות שקצרו מחצית המייסדים, קיבלה חדרה החלטה אצילית, לאמור: "היושבים לא יעזבו אך לא יותר להתיישב אף למשפחה אחת עד להכחדת הקדחת". אדמה מעל לכול.

באווירה זו, גם ממרחק של מאה שנה, לא נראית אגודת קרן קימת של צעירי ראשון־לציון כתופעה מקרית. האגודה לא הייתה מקומית בלבד. מפעל ההתרמה שלה התרחב אל מעבר למושבה. הם הבינו את אשר הבין הברון אך לא פקידו, רודן המושבה. מהאגודה של צעירי ראשון־לציון נעדרה המטרה המוצהרת של האדמה כקניין לאומי בתקנות הקרן הראשונית, שלא כמו בקרן הלאומית, שהוקמה לפי החלטת הקונגרס הציוני 12 שנים מאוחר יותר.

הדמיון ולא השוני באו בשיקולינו בהציבנו לקרן קימת הראשונית יד על גבעת השקמה שבראשון־לציון. הדמיון הוא גם שהביא לפניית המכון לחקר תולדות קרן קימת לישראל לערוך מחקר במסמכים שנשתמרו. המחקר נועד בימינו כחומר מחשבה למנהיגות אשר באה בפני כס ההיסטוריה, כחומר חינוכי, לכל מי שבא ויבוא בעתיד ולא ידע את דבר קרן קימת של צעירי ראשון־לציון.

יצחק זיו־אב
יו"ר הוועדה הדירקטוריונית לפיתוח
חבר הוועדה לחינוך, קק"ל

פתח דבר

ביוזמתו של מר יצחק זיו־אב, הוצע לי לחקור את סיפור ייסודה של "קרן קימת" בראשון־לציון, קרן אשר הוקמה שתים עשרה שנים לפני הקרן הקימת לישראל. בשמחה רבה קיבלתי על עצמי לעשות זאת. באופן טבעי, השתלב מחקר זה בעבודת תיעוד הוותיקים ופועלם אשר הנני מבצעת במוזיאון לתולדות ראשון־לציון. ולא ידעתי, שבתוך כדי החזרת חוב־של־כבוד לחלוצים הראשוניים, אפגוש גם כאן, כמו בעשיות רבות אחרות, בסבי, **דוד חביב לובמן**, אשר לא זו בלבד שנמנה עם מייסדי קרן קימת הראשונית אלא אף היה האיש אשר, על פי הכתוב במסמכים, יזם את שמה. וגם סבי השני, **אשר לוין**, חבר בקרן קימת ראשונית זו.

גם המקום שבו התרחש האירוע ההיסטורי, המסופר כאן, הנו מקום מוכר לכל מי שעוסק בתולדותיה של ראשון־לציון: גבעת בית הקברות, מתחת לעץ השקמה הענף. כרוחב פארותיה של שקמה זו כן רחבה יריעת היוזמות והרעיונות שהועלו, בשנותיה הראשונות של המושבה, בעת הישיבה תחתיה, ולא לחינם לחם את מלחמת הנצחתה **זרובבל חביב**, איש ראשון־לציון. ואמנם, משנאלצו לגדוע אותה, הוקם גלעד לזכרה בין קברותיהם של אלה שחלמו במקום הזה את חלום ציון המתחדשת בכלל ואת הקמתה של קרן קימת בראשון־לציון בפרט.

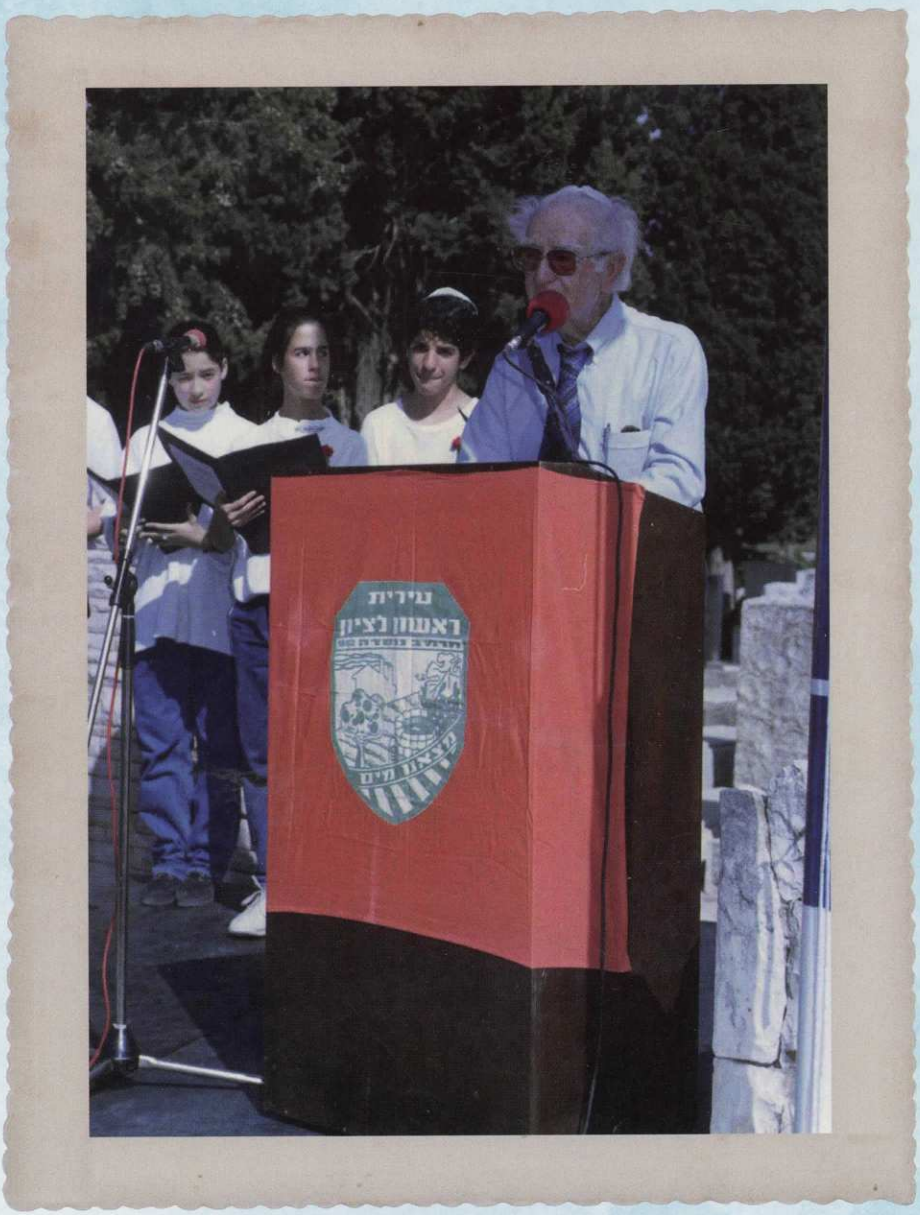
הגלעד הוקם בכ"ח באדר התשמ"ט, 1989. יזם את הקמתו יצחק זיו־אב, חבר הדירקטוריון של קרן קימת לישראל, סופר ועיתונאי, ויוזם מפעלים להנצחת מושבות העלייה הראשונה. מקימי הגלעד היו **רחל גיסין**, אז מנהלת המוזיאון לתולדות ראשון־לציון, ועיריית ראשון־לציון בראשותו של מר **מאיר ניצן**. על הגלעד חרותות המילים הבאות: **"בט"ו באב תרמ"ב, 1882, חנו אבות ראשון-לציון את לילם הראשון על אדמתם, על גבעה זו, תחת ענפי שיקמה עניפה. לאחר שבע שנים, בצל אותה שיקמה, הקימו צעירי המושבה את האגודה לגאולת האדמה ושמה "הקרן הקימת". יהי גלעד זה זכר להם ולגבורתם! עיריית ראשון־לציון; הקרן הקימת לישראל"**.

מדי שנה בשנה, בכ"ח באדר, מועד הקמתו של ועד חלוצי יסוד המעלה, נערך ליד הגלעד שבבית הקברות בראשון־לציון טקס זיכרון לזכר מייסדי המושבה ולציון הקמתה של קרן קימת הראשונית. הטקס התנהל במשך שנים על ידי חטיבת הביניים ע"ש טביב בראשון־לציון, בהנהלתה של הגב' **רעיה בירן**. כיום, מתנהל הטקס על ידי חטיבת הביניים ע"ש רוזן בהנהלתה של הגב' **שושנה הר ציון**. ארגון הטקס וניהולו נעשים על־ידי המוזיאון

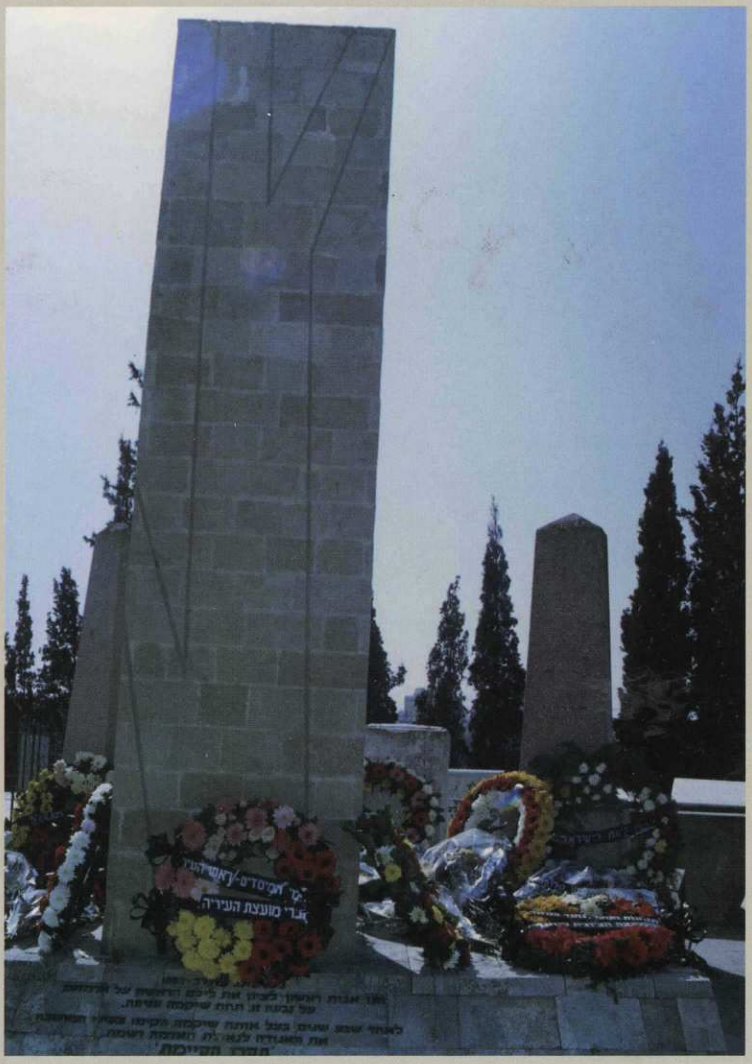
לתולדות ראשון־לציון בסיוע האגף לחינוך ולנוער של הקק"ל ובהכוונתו של **יצחק זיו־אב**. יבורך האיש על יוזמותיו ופעולותיו!

תודה מיוחדת ל**מירי ברניצקי**, מנהלת הארכיון במוזיאון ראשון־לציון, על אשר זיכתה אותי בחקירת הנושא, על סיועה באיתור המקורות ועל הערותיה המאליפות. תודה למר שמעון בן שמש, יו"ר המכון לתולדות הקק"ל, ולמר גבריאל אלכסנדר, המרכז המדעי, על שיתוף הפעולה.

תרצה חביב גרין

יצחק זיו־אב נואם בטקס "מסע אל השורשים" בבית הקברות בראשון־לציון,
כ"ח אדר התשנ"ב, 1992

אנדרטת הנצחה לשקמה שנגדעה, בית הקברות הישן ראשון־לציון

מבוא

בטבת התרס"ב, 1901, בקונגרס הציוני החמישי שהתכנס בבזל, נוסדה קרן קימת לישראל. מטרת הקרן: איסוף כספים לרכישת קרקעות בארץ ישראל. ובניסוחו של נ. סירקין: קרן שעליה תישען הציונות המעשית.[1]

מאז הקמתה ועד עצם היום הזה, קרן קימת לישראל היא קרן פעילה והשגיה הרבים כתובים ומתועדים.

אולם, אך מעטים יודעים שקדמה לקרן קימת לישראל "קרן קימת" שנוסדה 12 שנים קודם לכן במושבה ראשון־לציון.

הקרן הקימת הראשונית הוקמה על ידי קומץ אנשים מראשון־לציון והסביבה. לנגד עיניהם עמד הצורך לגאול את אדמות ארץ ישראל ובקרן שהקימו אמרו לצבור את הכספים שיאספו לשם כך.[2]

השנה היא שנת התרמ"ט, 1889. המושבה ראשון־לציון בת 7 שנים, נתונה למרותו של פקיד הברון התורן, ועל פיו יקום כל דבר בחיי המקום. ועד המושבה חדל להתקיים שכן על פי חוקי הפקידות אסורים כל חברה וכל התארגנות, ואפילו לאורחים אישיים בבתים אסור לשהות למעלה מארבעים ושמונה שעות בלא "הרשאה בכתב על זה מהאדון מנהל־המושבה".[3]

אחדים מתושבי המושבה המתמרדים עזבו את המקום, השאר חתמו על התקנות הקשות מנשוא ונשארו. אולם, נראה שאך למראית עין ניתנה הסכמתם של הנשארים. למעשה, הם לא השלימו עם רוע הגזרות. וכך, בקיץ של אותה שנה, התאספו קומץ אנשים מבני ראשון־לציון, רחובות ואחרים בצל השקמה העתיקה אשר בגבעת בית הקברות של המושבה לישיבה סודית, ואולי לישיבות מספר. "בחרנו מקום סתר זה מחוץ למושבה", מעיד כעבור 45 שנה דב חביב לובמן,[4] "להתייעץ על צפונותינו ותוכניותינו, מפני עין הארגוס של הפקיד בלוך, שעינו היתה צופיה על כל הליכות הצעירים המרדנים והממרים". במקום זה חלמו האנשים את "חזון גאולת קרקע המולדת" והכריזו על הקמת קרן קימת

---

1. זימן, י', עם שנת היובל לקרן קימת לישראל, הוצאת קרן קימת לישראל, ירושלים, תשי"א, עמ' 5.
2. יודילוביץ, ד', ראשון־לציון התרמ"ב–התש"א, 1882–1941, עמ' 509–510. הספר יצא לקראת יובל השישים של ראשון־לציון.
3. שם, עמ' 442.
4. דב חביב־לובמן היה סטודנט באודסה כאשר נתפס לרעיון חיבת ציון ועלה לארץ ישראל במטרה להגשים את הרעיון הלכה למעשה. לראשון־לציון הגיע בשנת התרמ"ד, 1884, וכאן נעשה לאיש ציבור אשר לקח חלק בראש כל המפעלים הישוביים והתרבותיים. היה גם נואם מצוין וסופר בעל סגנון כתיבה יפה.

– תריסר שנים לפני הכרזתו של הרמן שפירא, בקונגרס הציוני בבזל, על הקמת קרן קימת לישראל.[5]

קרן קימת הראשונית הוכרזה 'אגודה' שכן, בימים ההם, הוקמו אגודות רבות בארץ. בראשון־לציון בלבד היו קיימות למעלה מעשרים אגודות. כל אגודה ומטרתה המיוחדת, אולם קו בולט משותף לאגודות, כפי שניתן ללמוד משמותיהן, היא העשייה הציונית בארץ. שמות אגודות לדוגמה: פרחי ציון, הצעיר העברי, עת לבנות, קרן הגאולה.

נקבעו תקנות מפורטות לקרן שהוקמה ונאספו כספים. לפי גרסתו של לובמן נאספו יותר מאלף פרנקים זהב. לפי גרסה מאוחרת יותר,[6] נאספו כשלושת אלפים פרנק. הכספים הופקדו על שמו של יהודה ליב (ליאון) בינשטוק, מורשה לא"י מטעם הוועד האודסי של חובבי ציון וראש הוועד הפועל שלהם, בבנק הצרפתי "קרדיט ליאונה" ביפו, הבנק היחידי שהיה קיים אז ביפו על פי עדותו של לובמן.[7] בשנת התרנ"ד, 1894, נפטר בינשטוק מבלי להשאיר ילדים או יורש חוקי אחר, ועל פי חוקי טורקיה לא יכול הבנק לשלם את הכספים לאיש אלא ליורשו החוקי בלבד של המפקיד. יורש אשר כזה לא נמצא והפיקדון נשאר בבנק.[8]

בהמשך הדברים נעסוק בתקנות המפורטות שתיקנו מייסדי קרן קימת הראשונית, תקנות שהיו יסודיות ומקיפות. מפליא הדבר שלא צפו מראש את השתלשלות הדברים כנ"ל ולא קבעו מורשה נוסף לצדו של בינשוטק.

מה עלה בסופה של הקרן הקימת הנדונה? האם התפרקה כתוצאה ממותו של מפקיד הכספים ומאין אפשרות להשתמש בכסף שנאסף? לובמן אומר בשנת 1926 "הכסף הלך לטמיון מפני שלא היו כאן יורשים חוקיים" [לבינשוטק]. משתמע מהדברים הללו שזה היה סופה של האגודה וממילא לא נמצאו עדויות שיצביעו על המשך הפעילות אחרי שנת התרנ"ד, 1894.

מה היו פעולותיה של האגודה עד להתפרקותה? מה היה היחס כלפיה? העדויות הקיימות מתייחסות רק לאיסוף הכספים. יהודה גור (גרזובסקי)[9] מעיד שנשלחו מכתבים לכל גדולי ישראל "אשר ידענו בהם שלבם לציון". במכתבים הללו סופר להם על הקמת "קרן קימת"

---

5. ארכיון המוזיאון ראשון־לציון, א1־6/2 מס. 945. מתוך דברים שנשא דב חביב־לובמן בכינוס השני של הנוער למען קרן קימת לישראל שנערך "בדרום יהודה" בשנת 1939. הנאום המלא יתפרסם, מאוחר יותר, בספרו "בני דורי" (חביב־לובמן, א' ד', בני דורי, הוצאת ידידים ראשון־לציון, תש"ן, עמ' 95).
6. יודילוביץ, ד', ראשון־לציון התרמ"ב־התש"א, 1882–1941, עמ' 510.
7. לובמן, בנאומו הנזכר לעיל (הערה מס. 5), מציין שהבנק "קרדיט ליאונה" היה הבנק היחידי ביפו בתקופה שבה נאספו הכספים עבור קרן קימת הראשונית (שנים תרמ"ט–תרנ"ד). מן הראוי לציין שעובדתית דבריו אינם מדויקים. ביפו, שהייתה מרכז בנקאי חשוב, היו קיימים בנקים נוספים (ראו בספרה של קרקר, ר', יפו, צמיחתה של עיר, 1799–1917, הוצאת יד בן־צבי, ירושלים, תשמ"ה פרק 5).
8. ראו הערה מס'. 6.
9. יהודה גור־גרזובסקי, מעסקני "חיבת ציון", פועל בראשון־לציון, מורה בעקרון, ממייסדי אספות המורים וממחברי ספרי לימוד בעברית והמחבר הנודע של מילוני השפה העברית. יהודה גור נמנה על מייסדי הקרן הקימת הראשונית.

והם נתבקשו לעזור. גור אינו מספר האם נענו המכתבים אם לאו. אחד המכתבים הללו נשלח אל ק. ז. ויסוצקי בשנת תתכ"א לחורבן, היא שנת התר"ן, 1890, וכותרתו: "מאת מייסדי 'קרן קימת' בארץ ישראל לק. ז. ויסוצקי".[10] במכתב מספרים הכותבים על הקמתה של חברה בשם "קרן קימת" ומצרפים העתק תקנותיה. "משכילי ירושלים ורבים מחו"ל כבר נמנו במספר חברינו" כותבים הם ומציעים אף לו, לויסוצקי, להימנות על החברים ואף להעביר את שמעה בין מכריו ומיודעיו "בין כל חובבי ציון הפשוטים, בלי שמות התאר". חתומים על המכתב שלושת חברי הוועד והמזכיר יהודה גור.[11]

העדות היחידה שעונה בקיצור רב על השאלה כיצד התייחסו מקבלי המכתבים אל העניין היא עדותו הכתובה של שמואל כהן[12] ברשימה שהופיעה בשנת 1926 בעיתון "הארץ". ברשימתו מספר כהן על חליפת מכתבים של אגודת קרן קימת עם כל אגודות חובבי ציון בגולה: "כמה הצעות ותכניות נתבררו אז על ידי חברי 'קרן קימת' ונשלחו לחו"ל, כמה צחוק והלצות עוררו תכניות אלו אצל הפקחים וההגונים". לאמור, אנשי החזון בארץ, שמגשימים בגופם ובנפשם את הציונות, אל מול "הפקחים וההגונים" היושבים בגולה כמאמרו האירוני של הכותב... ובכל זאת, אומר הוא, לא לשווא פעלם. רעיונותיהם של חברי קרן קימת הכשירו את הקרקע להקמתן של אגודות נוספות כגון, "מנוחה ונחלה", "אגודת נטעים", "אגודת האלף" ועוד.[13]

---

10. ויסוצקי, קלונימוס זאב היה מראשוני חובבי ציון ברוסיה. תרם מכספו סכומים גדולים למוסדות חינוך ותרבות של יהדות רוסיה וארץ ישראל (אנציקלופדיה כללית מסדה, הוצאת 'אלומות' בע"מ, תשי"ט, כרך שלישי).
11. דרויאנוב, א', כתבים לתולדות חבת־ציון וישוב ארץ־ישראל, הוצאת "הועד לישוב ארץ ישראל" באודסה, תל־אביב, תרצ"ב, כרך שלישי, עמ' 55.
12. שמואל כהן, איש העלייה השנייה, התנחל בראשון־לציון בשנת התרמ"ו, 1886. הוא שהתאים את מנגינת ההמנון הלאומי 'התקוה' למלות השיר שחיבר אימבר (יודילוביץ, ד', ראשון־לציון התרמ"ב-התש"א, 1882–1941, עמ' 508). כהן נמנה על מייסדי קרן קימת הראשונית, וברשימה שכותרתה "לזכר נשכחות" מובאים פרטים (מועטים אך כנים) על הקמתה של החברה ועל ההתייחסות כלפיה.
13. כהן שמואל, לזכר נשכחות, "הארץ" 5.8.26, אצ"מ, 192 A, תיק 628.

דב חביב לובמן

דוד יודילוביץ

מקורות

עדויות אותנטיות אשר מספרות את סיפור הקמתה של קרן קימת בראשון־לציון מצויות בארכיונו של דוד יודילוביץ. באוסף, שהופקד בארכיון הציוני המרכזי בירושלים, מסמכים כתובים בכתב ידו ובהם שמות מייסדי הקרן והחברים בה, זכרון דברים מאספה, הערות שונות, 'ספר התקנות', פנקס קבלות, טיוטות נאומים ועוד.

עדויות ממרחק הזמן מופיעות החל משנת 1926. בהן רשימתו הנ"ל של שמואל כהן ב"הארץ", נאומו של דוד יודילוביץ בחנוכה תרפ"ז, 1926, עם מלאות 25 שנה לקרן קימת לישראל, ונאומו המאוחר יותר של דב חביב לובמן משנת 1939, שאותו נשא בכינוס השני של הנוער למען קרן קימת לישראל.

ארכיון המוזיאון בראשון־לציון שימש נקודת מוצא לחקר תולדותיה של הקרן הקימת הראשונית. מתוך החומר שמצוי באוספים האישיים בולט מסמך מעניין: מברק שהודפס על נייר הנושא את שמה ואת סמליה של 'קרן קימת לישראל' שנשלח בתרצ"ט, 1939. הנמענים הם "מארגני המסיבה החגיגית לכבודו של הא' ד. חביב־לובמן ליובלו ה־75". השולחת: מועצת הנוער למען הקרן הקימת לישראל בראשון־לציון. והברכה: "מועצת הנוער למען הקרן הקימת לישראל בראשון־לציון מברכת את העסקן דב חביב־חביבנו, הוגה השם של הקהק"ל וממניחי היסוד למפעל גאולת הקרקע עוד בשנת מ"ט- - -".[14] לאמור: 50 שנה אחרי הקמת קרן קימת בראשון־לציון, ולמרות שחדלה זה כבר להתקיים, עדיין זוכרים אותה עסקני קרן קימת לישראל ורואים בה נדבך יסוד למפעל גאולת הקרקע בארץ.

משנות השלושים ואילך ניתן למצוא את סיפורה של הקרן הקימת הראשונית בספרים העוסקים בתולדות היישוב.

14. ארכיון המוזיאון ראשון־לציון, א1 3/2, תיק 4.

(138

3/2-1/c

אגרת
התסורה קודש
לגאולת הארץ
ע"י
הקרן הקימת
לישראל

קרן קימת לישראל

ירושלים

ספר

כתובת הלשכה

הלוסבה
ראשון-
לציון

תאריך
ייב בסיון
30.5.39

לכבוד מארגני המסיבה החגיגית לכבודו של הא"ד.חביב -לובמן ליובלו ה-75 שלו

מועצת הנוער	למען הקרן הקימת	לישראל בראשון- לציון מברכת את	העסקן דב חביב -
חביבנו, הוגה	השם של הקה"ל	ומסביחי היסוד למפעל גאולת הקרקע	עוד בשנת מ"ש-
למלאות לו 75 שנה ומאחלת לו אריכות ימים והתגשמות תקות חייו -			תקותנו,
חרות העם בארצו המשוחררת.			

מזכירות מועצת הנוער למען הקה"ל
בראשון-לציון

דפוס ליכוהיים את בנ.ירושלים

17

הרקע הרעיוני להקמת 'קרן קימת' בראשון־לציון

שנותיה הראשונות של המושבה ראשון־לציון, שנוסדה בשנת התרמ"ב, 1882, הן שנים של התעוררות ציונית עזה - התעוררות רעיונית ומעשית כאחת. עבודת האדמה ועבודת הבנייה הופכות למקור בתי נדלה של רעיונות ושל מחשבות בנושאים שהעסיקו את חלוצי היישוב. מגעם הבלתי אמצעי עם האדמה, יסביר אחרי שנים רבות דב חביב לובמן, בנאומו הנזכר לעיל,[15] וריחה של קרקע המולדת עוררו אותם ליזום מנגנון שיקדם את גאולת אדמות ארץ ישראל. ובלשונו המליצית, האופיינית לימים ההם בכלל ולכל נאום חוצב להבות בפרט: "החלוצים הראשונים בבאם [כך במקור] במגע בלתי אמצעי עם האם־האדמה, והריחו קרקע המולדת, הרגישו מיד בצורך החיוני ליצור מכשיר מתאים, מנגנון ער, חי ופעיל לשתף כל שדרות העם ברכישת היסוד העיקרי "אבן השתיה" של בנין בית ישראל - אדמת ארץ ישראל". ומכיוון שמדובר "בכל שדרות העם", התרומות המתקבלות הן תרומות "הרטובות מזעה של עבודה". ואי אפשר שלא להסיק מהדברים הללו עד כמה חשובה היתה שאלת גאולת אדמת הארץ בעיני האנשים העמלים קשה כל כך אבל נכונים לתרום מכספם, הנקנה במאמץ רב, למטרה זו. וסכום הכסף שנאסף, אומר לובמן, "סכום הגון ובעל משקל בימים ההם".

גם הלמות הפטיש, המכה ומסתת את אבן השחם הירושלמית, בעת בניית בית הכנסת במושבה הצעירה - יכתוב שמואל כהן ברשימה אחרת - עוררו בלב אהרון איזנברג,[16] יהודה גרזובסקי (גור) וחבריהם את שמחת הבנייה ואת היוזמות לרכישת אדמות וגאולתן. אחד הרעיונות הללו היה לייסד חברה בשם "גואלי ציון" שמאוחר יותר, כך יטען שמואל כהן, הפכה והיתה לחברת "קרן קימת".[17]

וכך מתאר משה סמילנסקי את המתרחש: "יושבים הם הסתתים העברים הצעירים על גלי האבנים ועובדים, עובדים ושרים. בא לבקרם שמואל מוהליבר, שעשה אז בארץ, מברך

---

15. ראו הערה מס. 5.
16. אהרון איזנברג, גואל אדמות דוראן ומייסד רחובות, עלה לארץ בשנת התרמ"ז, 1887, וכבר ביום עלייתו הגיע לראשון־לציון לישיבה דחופה. במושבה הצעירה היה בית הכנסת הולך ונבנה אבל פועלים עבריים לא השתתפו בבנייתו והיו רעבים ללחם. היה זה איזנברג אשר שכנע את פקיד הברון למסור את עבודת סיתות האבנים לידיים עבריות ואף דאג שילמדו את המלאכה ביפו מהערבי, ראש הסתתים שם. אהרון איזנברג נמנה על מייסדי קרן קימת בראשון־לציון. "היה מַדָּבֶּריו הראשיים של היישוב - - - ועד סוף תקופת העליה הראשונה לא נעשה דבר בישוב ויד איזנברג לא היתה בו, ודברים רבים נעשו מלכתחילה על ידיו ובהשראתו" (סמילנסקי, מ', משפחת האדמה, ספריה "לדור", הוצאת "עם עובד", תל־אביב, תשי"ד, ספר ראשון עמ' 118, 120).
17. יערי, א', זכרונות ארץ ישראל, הוצאת המחלקה לעניני הנוער של ההסתדרות הציונית, ירושלים תש"ז חלק ראשון, עמ' 578.

ברכת 'שהחינו' ובוכה...".[18]

הייפלא איפוא שבהשראת מנגינת הסיתות "עסק איזנברג יחד עם אחדים מחבריו ביסוד 'חברת קרן קימת לישראל' לתת גאולה לארץ?"[19]

ויהודה גור (גרזובסקי) מספר שבא לידי הרעיון בעת קריאה בספרו של איז'ן סי "היהודי הנצחי". "שם מסופר", כותב הוא, "על אדם אחד, שהניח סכום כסף ידוע, ואחרי שנים רבות היה הסכום הזה להון עצום בשביל יורשיו. ובקראי את הדברים האלה אמרתי אל לבי: אילו השכילו אבותינו לעשות כדבר הזה לפני דורות, היינו אנחנו יורשיהם יכולים עתה לגאול בכסף ירושה זו את כל ארצנו מידי זרים. ואם אבותינו לא השכילו לעשות את הדבר הזה, נשכיל אנחנו לעשותו בשביל יורשינו שלנו. וזכורני: באחת משבתות האבל[20] ישבנו תחת השקמה הגדולה ויסדנו את ה'קרן הקימת' ".[21]

דוד יודילוביץ[22], מורה להיסטוריה בין שאר עיסוקיו הרבים, מוסיף עוד ממד לדברים. במלאת 25 שנה לקרן קימת לישראל, בערב שנערך לציון האירוע בחנוכה התרפ"ז, 1926, נתבקש דוד יודילוביץ לנאום. את טיוטת נאומו הוא פותח בתגלית: "כל העמים", הוא כותב, "יש להם קרן קימת". והקרן הזו בעיניו היא קרן של תחייה, קרן של חרות. ולאישוש דבריו הוא ממשיך ומספר: בשנת 1811, נוסדה בעיר יאסי, רומניה, ההטריה היוונית, HATAIRE GREC, היא "קרן קימת" של יון. מייסדי החברה היו שניים: קונסטנטין ריגס ואלכסנדר אופסולנטי. מטרותיה היו: "ליסד בתי ספר ברוח הלאם. ליסד ביבלוטקום לקבץ רכוש הרוח העממי. ליצור שירים, וספרות של **תחיה** (ההדגשה במקור). להפיץ הלשון, לנהל את **רוח** (ההדגשה במקור) העם היוני בכל ארצות התבל כמו גם בארצו, ולהעיר בו החשק לחרות." היה זה מנדלסון־ברתולדי,[23] טוען יודילוביץ, שקבע כי "ההטריה היונית היא נתנה ליון את **אשר יש לה היום** (ההדגשה במקור), חרות-יון במלוא מובן המילה!"

---

18. סמילנסקי, מ', משפחת האדמה, ספר ראשון עמ' 118.
19. איזנברג, א', קורותיו, כתביו ותקופתו הישובית, ערוך בידי עבר הדני, הוצאת "מסדה", תל־אביב, תש"ז, עמ' 18.
20. בין פסח לעצרת, ימים שנוהגים בהם אבלות בשל מותם של שנים עשר אלף תלמידיו של ר' עקיבא (ספר המועדים בעריכת לוינסקי, כרך ו' עמ' 333).
21. יערי, א', זכרונות ארץ ישראל, עמ' 579.
22. דוד יודילוביץ היה מורה ועיתונאי שהגיע לראשון־לציון מירושלים בשנת התרמ"ו, 1886, "ונתקבל למורה" בבית הספר שבמושבה. בירושלים השתייך דוד יודילוביץ לקבוצת הביל"ויים שהתיישבו שם ונקראו מפלגת 'שה"ו' (שיבת החרש והמסגר). "חברי ביל"ו הללו התחממו לאורו של אליעזר בן יהודה, והיו חברים בחברה החשאית 'תחית ישראל' שיסדו אליעזר בן יהודה ויחיאל מיכל פינס, בהתרמ"ב." (יודילוביץ, ד', ראשון־לציון התרמ"ב-התש"א, 1882-1941, עמ' 191). יודילוביץ נתמנה למנהל בית הספר בראשון־לציון ויחד עם מרדכי לובמן, שהיה מפקח מטעם הפקידות על בתי הספר במושבות, ועם מורים נוספים, הנהיגו את לימודי כל המקצועות בעברית ואף חיברו לשם כך ספרי לימוד מתאימים. כך חיבר, למשל, בשנת תרנ"ב, 1892, את "דברי הימים הכלליים" (מחברת בכתב יד, ארכיון בית ספר "חביב", מוזיאון ראשון־לציון, ח1־1, מס. 17).
23. מנדלסון־ברתולודי, המוסיקאי הגרמני המומר, נכדו של משה מנדלסון.

אנשים נוספים, מארצות נוספות, הקימו אף הם קרן קימת שהחזירה לעמיהם את חירותם, מוסיף יודילוביץ וכותב. מכ'יטר הארמני, וקרומוז'ואן חוויריק ובוגוס פשה לובר,[24] הקימו בשנת 1886 קרן קימת בשם "דשנקזו". ואף קרן רומנית וקרן אירלנדית היו, כדבריו.

אולם, קובע יודילוביץ, קיים הבדל ברור בין הקרנות הללו לבין קרן קימת לישראל. כל העמים הנזכרים ישבו בארצותיהם ואילו לנו, היהודים, שגם לנו חסרים בתי ספר, שירים, ספרות, הלשון, לנו "חסר דבר הרבה יותר חשוב לתחיתנו": חסרה אדמה, חסרה "קרקע יהודי[ת]".[25]

נסכם איפוא ונאמר: נושא גאולת הקרקע העסיק את חלוצי היישוב בארץ ישראל הן מהבחינה הרעיונית והן כאמצעי להגשמה מעשית של הציונות. ובראשון־לציון, בחלוציות ראשונית אופיינית, בשנת התרמ"ט, 1889, נמנו וגמרו להקים 'קרן קימת' ולאסוף כספים כדי לרכוש אדמות בארץ ישראל ולחזק את היישוב היהודי בה. תחייתו של עם, הבינו כולם, כרוכה קודם לכול בהיאחזות בקרקע.

24. לא ברור האם כולם היו ארמנים.
25. אצ"מ, ארכיון יודילוביץ, A 192, תיק 466.

תודת- ון באלוהו אזכן המלה!

לזון את זרטרון לה הה ולמן
ההה ההה. הוונתי הינו נועה
לזון אומר אתלין הרטרון.
לזומר ברן בוועד לזון. -
Hachairie. ghetto
אוסטרלי, כשאזרח
אושוח בוועדת חיפה לשלפחה
ברור ושמו החואמה תכחה זו של
היה הוה לפלא 115 שיח שנוסף

מכתב: ===

הספרים הנלווים: -

הוליווד, הקהילה, הסרטים ומלחמת העולם השנייה
עמ' 38 ומטה ה ב.ב.
עמ' קרל בוטת

הסרטים -

בקולנוע הקטנה מאחורי "בית בוטת" (בית הספר)

ג/ב/ב/ב

טיוטת נאומו של דוד יודילוביץ

סימוכין למועד ההקמה

העדות האוטנטית המוקדמת ביותר לקיומה של 'קרן קימת' בראשון־לציון מופיעה במסמך כתוב בכתב ידו של יודילוביץ. כותרתו של המסמך "זכרון דברים לקרן-הקימת של ראשון-לציון בתרמ"ט". תוכנו של המסמך עוסק באספה שהתקיימה בתשעה באב בערב, והשנה: התרמ"ט, 1889. הנאספים הם "מחברי האגודה 'קרן קימת' בראשון-לציון" והיא מתקיימת בבית אחד החברים. נוכחים באספה שבעה חברים ואילו חברים נוספים שהיו אמורים להגיע לא באו. מניסוח הדברים ניתן להניח שלא הייתה זו אספת היסוד אלא אספת המשך לצורך קבלת החלטות שונות. ואמנם, בשל העדרם של חלק מהחברים, נקבעה אספה נוספת לאחר שבוע ובה עתידות להתקבל החלטות בכל פורום שיהיה.[26]

אישור נוסף לכך שלא מדובר באספת יסוד ניתן בסיפורים מאוחרים שבהם מצוין מקום ייסודה של קרן קימת הראשונית: מתחת לשקמה אשר על הגבעה.
ואמנם, יהודה גור (גרזובסקי), בדבריו המובאים לעיל, מדבר על התכנסות מתחת לשקמה "באחת משבתות האבל", קרי בין פסח לשבועות, חודשים מספר לפני מועד האספה בחודש אב התרמ"ט.

מכל מקום, במחצית השנייה של שנת התרמ"ט, 1889, נוסדה קרן קימת בראשון־לציון.

---

26. אצ"מ, ארכיון יודילוביץ, A 192, תיק 764.

ירושלים, ביום ... 1889

אנו הח"מ, ראשי ועסקני הקהילות הספרדיות בירושלים, מצהירים בזה כי ידוע לנו היטב לכל אחד ואחד מאתנו, ולכל תושבי העיר הקדושה הזאת, כי הרב הגדול והצדיק המופלג מוהר"ר יוסף חיים זצ"ל מבגדד, בעל הספר "בן איש חי", היה מגדולי הדור בתורה וביראת שמים, ומופת לכל בעלי המידות הטובות והמעשים הכשרים.

הוא הקים בעירנו ישיבה גדולה ומפוארת, ובה למדו מאות תלמידים חכמים, שיצאו משם לאורה ולברכה. ביתו היה פתוח לרווחה לכל עני ואביון, ולכל עובר ושב, ולא חדל מלעשות חסד עם כל נפש, בלי הבדל דת או לאום.

על כן אנו מעידים בזה בפה מלא ובלב שלם, כי כל מה שנכתב בספר "בן איש חי" על מעשיו ומידותיו של רבנו — הכל אמת ויציב, ואין בו אף מילה של הגזמה. וכל מי שיאמר אחרת, הרי הוא מוציא שם רע על אחד מגדולי ישראל בדורו.

ולראיה באנו על החתום:

יעקב שאול אלישר	ראשון לציון, הרב הראשי לישראל
יצחק אבולעפיה	ראש הישיבה "פורת יוסף"
שלמה זלמן אוירבך	מגדולי הפוסקים בדור
יוסף חיים זוננפלד	ראש ישיבת "עץ חיים"
אברהם דוד לוריא	ראש ישיבת "בית אל"
שמואל סלנט	ראש ישיבת "תורת חסד"
יהושע משה הכהן	דיין בבית הדין הרבני הגדול
מאיר בן עטר	ראש ישיבת "נחלת יעקב"
יוסף שלמה כהנוב	ראש ישיבת "מגן אבות"
רפאל משה עזריה	ראש ישיבת "כתר תורה"

נחתם בעירנו הקדושה ירושלים תובב"א, ביום ... לחודש ... שנת ...

בשם כל חתומי המכתב הנ"ל:
יעקב שאול אלישר
ראשון לציון, הרב הראשי לישראל

"בית יוסף"
ישיבת-קולל לתורה על שיטת הבית-יוסף
בירושלים

מייסדי קרן קימת הראשונית

במסמך נוסף שנמצא בארכיונו של דוד יודילוביץ,[27] שנכתב כנראה למען התיעוד, כתובים שמות "המיסדים של אגודת 'קרן קימת שלנו' " ואלה הם:

אהרן איזנברג
אלטמן
יהודה גרזובסקי
דוד ויסמן
דוד זיברג
דוד יודילוביץ
שמואל כהן
דוב לובמן
אברהם רומנוב

ויודילוביץ מוסיף ומתעד:
א. "על השם 'קרן קימת' הכריז דוב לובמן, ובפה אחד הסכימו כולם".
ב. "את ספר התקנות ל'קרן הקימת' חבר דוד יודילוביץ".

במכתב שנשלח לויסוצקי נזכרים גם ממלאי התפקידים: חברי הוועד הם זיברג, רומנוב ואיזנברג. המזכיר: יהודה גרזובסקי.
ויהודה גרזובסקי, בזכרונותיו, מדבר על הגזבר דוד ויסמן, "היחידי בראשון-לציון שהיה לו קושאן על שמו ולא היה תלוי בדעת הפקידות".[28]

באספה שהוזכרה לעיל (ראו פרק 'סימוכין למועד ההקמה'), שהתקיימה כנראה במועד סמוך לייסודה של אגודת קרן קימת, נוכחים חברים נוספים. בין אם נמנו גם הם על הנאספים מתחת לשקמה ובין אם לאו - הריהם נמנים על ראשוני האגודה והם חתומים על זכרון הדברים של האספה. ואלה שמותיהם:

ירוחיימוף חיים
סגלוף יוסף

---

27. אצ"מ, ארכיון יודילוביץ, A 192, תיק 885.
28. יערי, א', זכרונות ארץ ישראל, עמ' 580.
דוד ויסמן, איש העלייה השנייה, התנחל בראשון־לציון בשנת התרמ"ו.

פפירמייסטר שלום
קנטורוביץ ניסן

מבין תשעת המייסדים חמישה הם אנשי ראשון־לציון: ויסמן, זיברג, יודילוביץ, כהן, לובמן; גרזובסקי אך זה עזב את המושבה ועבר ללמד בבית הספר בעקרון; איזנברג, הגם שלא התגורר עם משפחתו בראשון־לציון, עבד ופעל שם; אלטמן עבד כפועל בראשון־לציון; מבין הארבעה הנוספים, ניסן קנטורוביץ היה תקופה מסוימת בראשון־לציון, שלום פפירמייסטר היה איש ראשון־לציון ועל השניים הנותרים אין בידי פרטים.[29]

29. שלום פפירמייסטר, בעל נחלה בראשון־לציון ופעיל בחיים הציבוריים, היה חבר בוועד המושבה ואף ניגן ב'אורקסטרה' של ראשון־לציון.
דוד זיברג, איש העלייה השנייה, התנחל בראשון־לציון בשנת התרמ"ו. היה פעיל בחיים הציבוריים במושבה.
ניסן קנטורוביץ עלה לארץ בשנת 1880. מאוחר יותר התגוררה אשתו בראשון־לציון ושם גם ילדה את בנם.
היו מראשוני המתיישבים ברחובות ובנם רחביה היה הילד הראשון שנולד במושבה. לזכותו של ניסן קנטורוביץ פעילויות רבות נוספות.
על אברהם רומנוב אין בידי מידע פרט לכך שמשה סמילנסקי כינה אותו "הסוציאליסט הראשון בישוב" (סמילנסקי, מ', משפחת האדמה, ספר ראשון, עמ' 123).
על ירוחיימוב ועל סגלוף אין בידי פרטים.

בין המוסדות של אחדות
"קרן קיימת" שלנו
ואחד מסדי הפעולות "קרן היסוד" הוא

[illegible]

התקנות

ספר התקנות לחברת קרן קימת נכתב, כפי שכבר ידוע לנו, על ידי דוד יודילוביץ ומצוי בארכיונו האישי.[30] המסמך אינו נושא תאריך. מעדות מאוחרת יותר, עדותו של יהודה גור (גרזובסקי), אנו למדים שהתקנות נחתמו "ביום ראש חודש מנחם אב, תת"ך לחורבן" היא שנת התרמ"ט, 1889.[31]

'ספר התקנות' הנה חוברת קטנה ודקה ובה ארבעה פרקים ושמונה סעיפים. החוברת כתובה בעברית (ובולט הסגנון התנ"כי) - כיאה וכיאות לאנשי ראשון־לציון שנודעו במלחמתם העיקשת למען השפה העברית ואשר ניהלו מן הרגע הראשון את כל הפרטיכולים וכל הרישומים הרשמיים בעברית.[32]

1. שם החברה ומטרתה

הפרק הראשון בחוברת מוקדש לשמה של החברה ולמטרתה. השם, נאמר בסעיף הראשון, נובע מתוך המטרה: "קרן קימת" לעם ישראל בארץ ישראל, עם דגש (במקור) על המילים "לעם ישראל בארץ ישראל". בסעיף השני מדובר על כך שהכספים אשר ייאספו יוקדשו לחיזוק היישוב העברי בארץ (התקופה היא תקופת הקמתן של המושבות הראשונות בארץ ישראל). בסעיף זה מוגדרים הכללים הכספיים: הסכום ההתחלתי הדרוש הוא מאה אלף פרנקים לפחות. הכסף יישמר בשטרות נושאי ריבית באחד הבנקים "הבטוחים". הביטחון יושג משמה של "מלכות הגונה" שיהיה על השטרות. יש לזכור שבתקופה המדוברת קיימים בארץ בנקים, כמו גם שירותי דואר, של ארצות אחדות: גרמניה, צרפת, אוסטריה וטורקיה. בדיעבד יודעים אנו שהאגודה בחרה להפקיד את הכסף בבנק שנראה בטוח: 'קרדיט ליאונה' הצרפתי. האמנם הוכיחה ההחלטה את עצמה? קשה לענות, שכן הכסף נותר בבנק מאז ועד עצם היום הזה...

מן הראוי לציין: החברה נוסדה לזכר "מחצית שקל הקֹדש". לאמור, לזכר הנוהג שהיה קיים בימי בית ראשון ובית שני לתרום לבית המקדש מחצית השקל לגולגולת.[33] ואמנם, תרומת החברים החודשית הועמדה על סך מחצית השקל ובתרגומה למטבעות המקובלים באותה עת: חצי מג'ידי טורקי או שני פראנקים וחצי.

ממה נובע הצורך הזה להקים זכר ל'שקל הקֹדש' התנ"כי? האם בחזונם הציוני של חלוצי העלייה הראשונה חזו הקמת בית שלישי, במובנו הסמלי לפחות?

---

30. אצ"מ, 192 A, תיק 764.
31. יערי, א', זכרונות ארץ ישראל, חלק ראשון, עמ' 579, הערה מס. 2.
32. ראו למשל, 'ספר זכרון' - פרטיכולים של ועד חלוצי יסוד המעלה משנת תרמ"ב, אצ"מ, 34 A, וכן פנקס האוצר, קאסעס', משנת תרמ"ב, ארכיון המוזיאון, ראשון־לציון.
33. אבן שושן, א', המלון החדש, תש"ל, 1970, ע' שקל הקֹדש; וכן: שמות, ל', 13.

2. הכנסות החברה
המקורות הכספיים היו:

א. מס חבר בערך חצי מג'ידי טורקי או שני פרנקים.
ב. עזבונות והקדשות.
ג. ריבית על כספי הקרן.
ד. מתנות "אשר לא לתרומה תבאנה" – סעיף בלתי ברור.

חלוקת הכסף תיעשה כדלקמן: שני פרנקים מכל הכנסה מיועד לחשבונה של קרן קימת קרי, לרכישת קרקעות; שאר הכסף יוקדש להוצאות.
על פי הערה מיוחדת, ניתן להשתמש בחלק מכספי הקרן להוצאות הדרושות להקמת החברה.

3. דרגות של חברות באגודה
(1) חבר 'סתם' – כל התורם תרומה חד פעמית;
(2) חבר קבוע – מי שתורם מדי שנה בשנה;
(3) חבר נדיב (בלשוננו היום: 'יקיר') – התורם תרומה נכבדה, סכום של עשרים פרנק מדי שנה בשנה;
(4) חבר נדיב לכל ימי חייו יהיה מי שירים תרומה בגובה של מאתיים פרנק ומעלה;
(5) "חבר נכבד" הוא חבר קבוע ופעיל, אשר פעולותיו הביאו ברכה לחברה.

4. מבנה החברה
מעניין, שמייסדי האגודה האמינו שאכן חברים רבים עומדים להצטרף אליה "מכל קצוות הארץ" ועל כן הציעו לחלקם לאגודות משנה בנות חמישים חברים כל אגודה. כל אגודת משנה אמורה לבחור מתוכה נציג לתקופת זמן בת שלוש שנים. נציגי אגודות המשנה ירכיבו את האספה הכללית אשר תיאסף תשעים יום אחרי בחירתם. מקומה של האספה הכללית יהיה ביפו, ארץ ישראל, או בעיר אחרת בארץ. היות שבאודסה הייתה קיימת 'חברת תמיכה' ולה ועד פועל שמקום מושבו בארץ – ייתכן שבמקום הזה תיערך האספה הכללית. הוועד הקבוע יורכב מאנשים אשר ייבחרו באספה הכללית והם: שמונה פקידים, תשעה סגנים, חמישה רואי חשבונות ומורשה חברת התמיכה אשר באודסה. הוועד ינהל את ענייני החברה על פי הנחיות האספה הכללית. אם ייתקל במקרים שבהם יתקשה להחליט, יקרא לאספה כללית ושם תיפול ההכרעה.
שתי הערות מופיעות בסעיף זה. הערה ראשונה מסייגת את בחירת חברי הוועד שיהיו מתוך היושבים בארץ ישראל, לבד משלושה רואי חשבונות אשר רשאים להיות יושבי חוץ לארץ. הערה שנייה: אם חברת התמיכה תחדל להתקיים, על האספה הכללית לבחור מורשה של חברה אחרת אשר גם עיסוקה ביישוב ארץ ישראל.

5. כללים לקבלת החלטות
ההחלטות המתקבלות באספה הכללית:

א. החלטות רגילות יתקבלו ברוב קולות.
ב. שינוי תקנות ייעשה ברוב של שני שליש.
ג. החלטה בדבר עשיית שימוש בקרן או שינוי מטרות החברה תזדקק לרוב גדול של תשע עשיריות ממספר משתתפי האספה הכללית.
ד. אשר לוועד האגודה, כאן יתקבלו החלטות ברוב קולות רגיל.

6. ביטול החברה
סעיף התקנות האחרון מתייחס לאפשרות ביטול קיומה של החברה. לשם כך יש צורך בקולותיהם של "תשע ידות" מכלל חברי האגודה, לאמור, תשעה חלקים.[34] אם אמנם תתקבל החלטה אשר כזאת, יעבור הכסף לחברת התמיכה באודסה, או לאחת החברות האחרות שעוסקות ביישוב הארץ.

לסיכום
'ספר התקנות' מדגיש בבירור את רצינות כוונותיהם של מקימי האגודה; את ביטחונם בהצטרפותם של רבים לאגודה - ללא ספק, מתוך ביטחון בצדקת הדרך; את ההקפדה על הליכים פורמליים; ומעל הכל - את חשיבותה של הפעילות למען הישיבה בארץ וחיזוק היישוב הקיים.

34. אבן שושן, א', המלון החדש, תשכ"ז.

ספר התקנות

לחברת

קרן קימת

א.

שם החברה ומטרתה.

1. נוסדה חברה בעה"ק יפו לזכר "מחצית שקל הקדש" ויקרא שמה לפי תכליתה, "קרן קימת" לעם ישראל בארץ ישראל.

2. וזאת המטרה אשר שמה לה החברה, לקבץ על יד סכום גדול, והיה קרנה שמורה בשטרי מלכות נושאי פרי המפקדים באחד הבאנקים הבטוחים נושאי שם מלכות הגונה עליהם, ופריו וכל הנלוים אליו, יהיה קודש לחזק את ישוב ישראל בארץ ישראל, בכל הדברים אשר תמצא החברה נכונים לפניה; אך לא תוכל החברה לנשת אל כל פועל בטרם נקבצו באוצרה מאת אלף פרנקים.

ב.

הכנסות החברה.

3. הכנסות החברה תבאנה: א) מתרומת החברים מחצית השקל בערך חצי המג'ידי בתורקיה, ושני פראנקים וחצי בכל שאר הארצות. ב) מעזבונות והקדשות. ג) מפירות הקרן. ד) ממתנות אשר לא לתרומה תבאנה. והיו שני פראנקים מכל מחצית שקל התרומה והעזבונות לקרן הקימת, ומותר מחצויות השקלים ופרי הקרן ושאר המתנות להוצאות יהיו על צרכי המוסדים הטובים אשר תעסוק בם החברה.

הערה: בטרם תשא הקרן פריה ושאים פקידי החברה ללוות מקופת הקרן סכום קצוב להוצאות הדרושות ליסוד החברה, ושלטו את המלוה הזאת מהפירות אשר תביא הקרן אחרי כן.

4. מאה אלפים פראנקים כי יהיו בהקופה, או מאה אלפים ולמעלה, ואמרה החברה להוציא חלק מהם, וקנתה בתים או שדות אשר יביאו פרי, או נתן תתן מהם מלוה בערבון שדה וביה, ועשתה כחפצה רק עד שליש כל הכסף; לא תוכל להוציא מבית הבאנק יתר מהשליש הזה, פן תחטא למטרת החברה.

ג.

החברים והועד.

5. איש או אשה מבני ישראל אשר יביאו תרומתם אל הקופה מחצית השקל פעם אחת והיה חבר סתם, ואשר יאמר להביאה שנה בשנה, והיה חבר קבוע. אך האיש אשר ישאנו לבו להביא תרומתו פי שמנה, לאמר עשרים פֿראנק שנה בשנה, יהיה חבר נדיב, ואשר ירים תרומה גדולה בפעם אחת מצאתים פֿראנקים ולמעלה, והיה חבר נדיב לכל ימי חייו, והאיש אשר הוא חבר קבוע ועסק בדברי החברה באמונה והביא לה ברכה רבה במעלליו ונמנתה עליו החברה ונתנה לו שם "חבר נכבד".

ד.

6. החברים אשר יביאו תרומתם קבע יִתְפָּקְדו והיו לאגודות אגודות בנות חמשים חברים, ובחרה לה, כל אגודה איש אחד מתוכה לג' שנים והיה לחבר אספה, ונאספו כל חברי האספה מכל קצות הארץ תשעים יום אחרי הבחירה למקום מושב החברה אשר היה יהיה בא"י ביפו או בעיר אחרת שמה, אשר ועד הפועל לחברת התמיכה באודיסא אוה למושב לו, ובחרו מתוכם שמנה פקידים, תשעה כנגים, וחמשה רואי השבונות, והיו האנשים האלה יחד עם מורשה חברת התמיכה באודיסא לועד הקבוע, והנהיג הועד את כל דברי החברה לפי המשפטים והכללים אשר תשים לפניו האספה הכללית. והיה כי יבוא לפניו דבר הקשה וקרא את חברי האספה להאסף יחד ושמו את הדבר לפניהם ושפטוהו, וכאשר יגזרו אומר כן יקום.

הערה א: להברי הועד יבחרו רק אלה חיושבים בארץ ישראל אכן שלישה מרואי החשבונות, רשאים להבחר גם מהחברים היושבים בחוץ לארץ.

הערה ב: כי תחדל חברת התמיכה יצרפו החברים עמהם מורשה חברה אחרת אשר תעסק בישוב ארץ ישראל אשר תבחר בה האספה הכללית.

7. דבר אשר יבוא לפני "עדת האספה" הכוללת למשפט, אם לפי התקנות ישפט, והיה משפטו לפי הרוב, ואם אמר תאמר להעביר התקנה מפניו או לשנותה, ועשו זאת על פי שני שלישי חברי העדה הנאכפת. אכן אם אמר תאמר העדה לנגוע בקרן או לשנות מטרת החברה, ועשתה את הדבר הזה רק על פי תשע עשיריות העדה, והדבר אשר יבוא לפני הועד לשפטו, ושפט אותו רק על פי התקנות, לא יסור מהן ימין ושמאל, והיה כאשר יאמרו רוב החברים כן יקום דבר.

8. כי יאמרו תשע ידות מחברי האגודה לבטל את החברה, או תבטל וכספה יהיה למורשה לחברת התמיכה שבאודיסא, או לאחת מאחיותיה, העוסקת בישוב הארץ כפי אשר יסכימו החברים בעת ההיא כן יהיה.

איסוף הכספים

מי היו התורמים לאגודת קרן קימת?

כפי שכבר הזכרנו לעיל, מפיו של דב חביב־לובמן, הם היו מ"כל שדרות העם". ואמנון הורביץ[35] כותב: "ובהפכי בדפים ועלים מצהיבים, ובחפשי בין תעודות עבר-הקסמים נזדמן לי פנקס חשבונותיה של אותה אגודה, שהיה מתנהל על ידי המנוח ליאון בינשטוק, יו"ר ועד חובבי-ציון ביפו - בזמנו." והוא ממשיך ומונה את התורמים, שגם לדבריו היו "מכל שדרותיו של הישוב" ולא מבני ראשון־לציון בלבד. מן הראוי להזכירם גם כאן בשמותיהם ופעלם:

"מיהושע איזנשטאטד - (ברזילי)", כותב הוא "וישראל בלקינד ועד ר' אבא פבזנר החסיד־החב"די האכר מגדרה ור' אליהו קפלן, גם הוא מגדרה. מִנְיָנו האגרונום ומתכנן תכניות ההשקאה המפורסם - בארם־נהרים, מי שהיה מנהל בית הספר החקלאי מקוה ישראל, ועד נסים בכר מנהלו ועד שמואל אוסטשינסקי מראשון-לציון. דוד שוב מראש פינה ויחזקאל סוכובולסקי - (דנין, לאחר מכן) - מיפו. צפורה קרישבסקי - (צלה עמיאל מירושלים - לאחר מכן) - וחמדה בן-יהודה - מירושלים".

ומוסיף אמנון הורביץ ומספר שבדף מס' 15 בפנקס החשבונות, משנת התרנ"ג (1893), בקבלה מס' 72, רשום גם שמו של שלמה צוקרמן הבי"לויי. ובמרתף ביתו של שלמה צוקרמן אף נמצאו "שתי קבלות: האחת מהן ע"ש יואב צוקרמן - נמסרה כבר מזמן לקרן הקימת לישראל, והשניה, מס' 71, ע"ש רבקה צוקרמן, אלמנתו של הביל"ויי שלמה צוקרמן". הורביץ מוצא לנחוץ להוסיף ולציין שמספרה של הקבלה מתאים בדיוק למספר שבו היא רשומה בפנקס ושחתום עליה ישראל בלקינד. ובהמשך הדברים מופיעים במחברתו צילומי הקבלות.

הקבלות

נאמנה להקפדה על הליכים פורמליים, הדפיסה האגודה קבלות מיוחדות לצורך גביית מסים מהחברים. גם בארכיונו של דוד יודילוביץ נמצא פנקס קבלות, פנקס מס' 14, קבלות

35. אמנון הורביץ היה בכור בני הביל"ויים בגדרה, גם אם בפועל נולד בראשון־לציון. בנוסף לשאר פעילויותיו החקלאיות והציבוריות שלח ידו בכתיבה כבר מצעירותו, החל מכתיבה בעיתון "הפועל הצעיר" בראשית המאה, המשך במאמרים בנושאי חקלאות ועד לרשימותיו המאוחרות יותר בעיתון "דבר". בשנותיו האחרונות התמסר לחקירת דברי ימי ביל"ו וגדרה ולכתיבת זיכרונות. באחת ממחברותיו, הכתובות בכתב יד ואשר נכתבה בשנות החמישים, הוא מספר את סיפורה של קרן קימת בראשון־לציון ואת סיפור פנקס החשבונות שמצא. ארכיון המוזיאון ראשון־לציון, אוסף אמנון הורביץ.

מס׳ 557־581. בפועל נרשמו 22 קבלות בספחים של פנקס זה (הקבלות עצמן לא נותקו מהספחים והן ריקות).[36]
להלן תיאורו של הפנקס: בגוף הקבלה הודפסו המילים: ׳שטר קבלה מאגודת קרן קימת. נתקבל לקופת קרן קימת׳; על גבי הקבלה חותמת ובה נכתב ׳אגודת "קרן קימת" בארץ ישראל׳; בין הקבלה לבין הספח שלה, באותיות גדולות מאוד, מפרידות המילים: ׳קופת קרן קימת׳; על גבי הספח, כמו גם בגוף הקבלה, נרשם שם נותן או נותנת הכסף, עיר המגורים, סכום הכסף, בעד,[37] תאריך. בגוף הקבלה, בתחתיתה, מיועד מקום לכתיבת או חתימת שמו של "הגובה", לאמור: מקבל הכסף.
תמוה הדבר, מדוע נשארו הקבלות שבפנקס ריקות ולא נמסרו כלל למשלמי הכספים? מדוע נרשמו הפרטים, בדייקנות ובסדר, רק בנספחי הקבלות שבפנקס? אין בידי לענות על כך.

סכומי הכסף שנתרמו

החל משלושה גרוש ועד לשלושה עשר גרוש, שהם חצי מג׳ידי. כזכור חצי מג׳ידי שווה למחצית השקל, התרומה המתבקשת מלכתחילה. מתוך ידיעת מצבם הכלכלי הקשה של חלוצי העלייה הראשונה, ניתן להניח שהתורמים התקשו לעמוד בתשלום הסכום המלא ותרמו איש איש לפי יכולתו.
התאריכים נכתבו תמיד לפי הלוח העברי. הקבלות מתייחסות לשנים התרנ"ג־התרנ"ד, 1893־1894.

להלן רשימת התורמים, כולם מראשון־לציון, לפי סדר הקבלות וכלשונן:
אדון אברם זאב גולדברג, ראשון־לציון
אדון שלמה אבולעפיה, ראשון־לציון
גברת רבקה אבולעפיה, ראשון־לציון בארץ הקדושה
אדון מרדכי לובמן בן גרונם, ראשון־לציון בארץ ישראל
אדון יעקב בן מאיר פפו, ראשון־לציון בארץ ישראל

אדון משה סמילאנסקי, ראשון־לציון
אסטשינסקי שמואל, ראשון־לציון
יוסף זיגר, ראשון־לציון
דוב לובמאן, ראשון־לציון
מרדכי אברמוביץ, ראשון־לציון

36. אצ"מ, 192 A, תיק 764.
37. לציון אירוע מסוים או ל"זכרון".

אדון עזרקובסקי, ראשון־לציון
אדון שלום אלטמאן, ראשון־לציון
אדון ש.פ. רוזן, ראשון־לציון
אדון פנקלבראנד (המכונה אברמוף), ראשון־לציון
אדון חזן, ראשון־לציון
האדון אטינגר, ראשון־לציון
אפלבוים, ראשון־לציון
ור?סר, ראשון־לציון (כתב לא ברור)
האדון ב. אוסוביצקי, ראשון־לציון
שטרקמט, ראשון־לציון

מסמך נוסף נמצא בארכיונו של דוד יודילוביץ, חתום על־ידי ישראל בלקינד,[38] ומאשר שבלקינד עסק, בשלב מסוים, בגביית הכספים מהחברים. במסמך, פונה ישראל בלקינד אל דוד יודילוביץ בבקשה שישלם את חובו לקופת החברה "קרן קימת". מופיע פירוט של עשרת חודשי החוב, לא מצוינת השנה. יודילוביץ מתבקש לשלוח דמי קדימה "כפי אשר ידבנו לבו".
גם אם תמוה הדבר, מיותר כמובן לפקוד היום את חטא הפיגור בתשלומים של אחד מעמודי התווך של האגודה...

38. ישראל בלקינד, מייסד ביל"ו ומי שעלה בראש קבוצת הביל"ויים, התיישב בראשון־לציון אולם נאלץ לעזבה בשל מרידתו בפקידי הברון.
במסגרת עשייתו המרובה למען הציבור, לא נפקד מקומו גם באגודת קרן קימת הראשונית ועל המסמך הנדון הריהו חותם "בשם חברי ועד הפעל". מכאן שהיה הנציג הארץ־ישראלי של הוועד הפועל של חברת התמיכה אשר באודסה. ייתכן שמדובר בתקופת היותו חבר בוועד "חובבי ציון" שנוסד ביפו, או מאוחר יותר, כשהיה מורה בבית הספר העברי שייסדו חובבי ציון שם.

פנקס קבלות מהשנים תרנ"ג, תרנ"ד – 1893, 1894

שטר קבלה
מאגודת קרן קימת.
נתקבל לקופת "קרן קימת"
מהחבר ה'
מעיר
סך נכתב
שנה
יום חודש שנת תרנ"
הגובה
№ 579

№ 562
נתקבל מהחבר
ה'
מעיר
סך נכתב
בעד
יום חודש שנת תרנ"

שטר קבלה
מאגודת קרן קימת.
נתקבל לקופת "קרן קימת"
מהחבר ה'
מעיר
סך נכתב
שנה
יום חודש שנת תרנ"
הגובה
№ 579

№ 569
נתקבל מהחבר
ה'
מעיר
סך נכתב
בעד
יום חודש שנת תרנ"

ראשוניותה של ראשון־לציון

דוד יודילוביץ, בנאומו שכבר נזכר לעיל (ראו פרק 'מקורות'), במלאת 25 שנה לקרן קימת לישראל בחנוכה התרפ"ז, 1926, שם לעצמו למטרה "להשפיע שירשמו את ראשל"צ בספר הזהב". זאת ועוד, אומר הוא, "שוה ראשון־לציון להרשם בספר 'הקרן קימת' בתור מיסדת". וכל כך למה? לראשון־לציון, כותב יודילוביץ, עומדת ראשוניותה בתחומים שונים: היא חנכה והחייתה את בית העם "הראשון, מיום שהכשדים שרפו את "בית העם" שלנו בירושלים" (יודילוביץ מפנה אותנו אל ירמיהו ל"ט, 8); היא הקימה את גן הילדים העברי הראשון; עשתה עיתון ילדים ראשון (בשם "עולם קטן"), ועוד כמה וכמה דברים ראשונים. אך לא זו בלבד, "וקרן קימת הראשונה ראשון־לציון יסדה, וע"כ תרשם הערב כפלים".

בצד הסיפור על ייסוד קרן קימת הראשונית "פה תחת השקמה", פונה יודילוביץ אל ה"עדים החיים שנשארו אתנו [לאשר] כי פה יסדנו את קרן קימת לישראל" ומבקש מהם למצוא עדויות, כגון פנקס קבלות, כדי שיהיו "לזכרון".[39]
נראה שפנייתו נשאה פרי וכתוצאה מזאת מצויות בארכיונו העדויות שנזכרו לעיל.

גם דב חביב לובמן מפנה קריאה אל "מנהלי קרן קימת לישראל", קריאה כפולה:
א. לנסות ו"לגאול" את סכום הכסף שנאסף על ידי קרן קימת הראשונית ואשר נותר בבנק "קרדיט ליאונה".
ב. "ולרשום בספר הזהב את העובדה ההיסטורית הזאת, [הקמתה של קרן קימת בראשון־לציון] ל"זכר עולם" לאלה שהוציאוה לפועל בחמש עשרה שנה [הטעות במניין השנים במקור] קודם הקונגרס החמישי שבו נוסדה הקרה"ק הרשמית".[40]

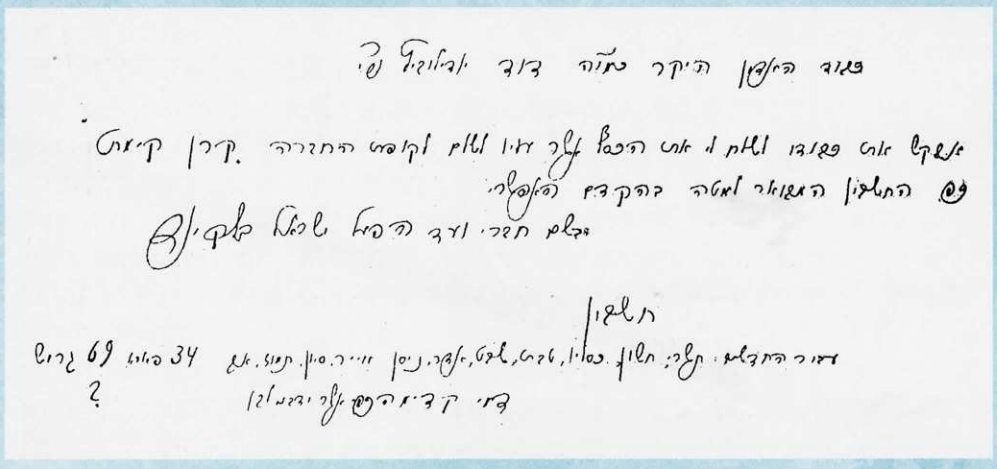
---

39. אצ"מ, 192 A, תיק 466.
40. ארכיון המוזיאון ראשון־לציון, א1־6/2 מס' 945.

ממחברתו של אמנון הורביץ

סוף דבר

סיפורה של קרן קימת שהוקמה בראשון־לציון בשנת התרמ"ט, 1889, שתים עשרה שנים לפני קרן קימת לישראל, סופר בזה. ופרק חסר בהיסטוריה של תולדות היישוב הושלם.
חסד של אמת נעשה כאן עם הוגי הרעיון – המייסדים והחברים שהאמינו בחזון הציוני ואף עשו למען הגשמתו.
ולא נותר עתה אלא להיענות לקריאתם של דב חביב־לובמן ודוד יודילוביץ ולמצוא את הדרך הנאותה להעלות את הדברים על נס ולציינם כראוי.

ביבליוגרפיה

ארכיון המוזיאון ראשון־לציון.
ארכיון ציוני מרכזי.
אבן שושן א', המלון החדש, קרית ספר, ירושלים תשכ"ו־תש"ל.
איזנברג, א', א', קורותיו, כתביו ותקופתו הישובית, עורך עבר הדני, מסדה, תל־אביב תש"ז.
אנציקלופדיה כללית מסדה, אלומות בע"מ, תשי"ט.
דרויאנוב, א', כתבים לתולדות חבת־ציון וישוב ארץ ישראל, הועד לישוב ארץ ישראל באודסה, תל-אביב תרצ"ב.
זימן, י', עם שנת היובל לקרן הקימת לישראל, קרן קימת לישראל, ירושלים תשי"א.
חביב־לובמן, ד', חביב ז', קורות ראשון־לציון, ראשון־לציון תשל"א, 1971.
חביב־לובמן, א', ד', בני דורי, ידידים, ראשון־לציון תש"ו.
יודילוביץ, ד', ראשון־לציון התרמ"ב, 1882 - התש"א, 1941, כרמל מזרחי, ראשון־לציון התש"א, 1941.
יערי, א', זכרונות ארץ ישראל, המחלקה לענייני הנוער של ההסתדרות הציונית, ירושלים תש"ז.
כהן, ש', לזכר נשכחות, "הארץ" 5.8.26.
לוינסקי, י' (עורך), ספר המועדים, אגודת עונג שבת (אהל שם), תל־אביב (ע"י דביר), תשט"ז.
לוינסקי, י' (עורך), ספר המועדים, כרך ו'.
לונץ, א' מ', מורה דרך בארץ ישראל וסוריה, ירושלים, תרנ"א.
סמילנסקי, מ', משפחת האדמה, ספריה "לדור", עם עובד, תל־אביב תשי"ד.
פרימן, א', מ', ספר היובל לקורות המושבה "ראשון־לציון" מיום היוסדה תרמ"ב עד שנת תרס"ז, ירושלים.
קרק, ר', יפו, צמיחתה של עיר 1799־1917, יד בן צבי, ירושלים תשמ"ה.
תדהר, ד', אנציקלופדיה לחלוצי הישוב ובוניו, ספרית ראשונים, תל־אביב (תדהר) 1947.

6. **Dissolution of the Society**
Dissolution required a nine-tenths majority vote of all society members, with outstanding funds to be the supporting body in Odessa or another settlement company.

Fundraising
Contributions come in from various sectors against official receipts. A receipt book in Yudelovitch's archive from 1893-94 records sums from three to thirteen grush, the latter being equivalent to half a mejidi or half a shekel, the amount requested initially.

Rishon Le-Zion as Pathfinder
Later in life, David Yudelovitch sought to have Keren Kayemeth of Rishon Le-Zion registered in JNF's Golden Book as the Fund's precursor. Rishon Le-Zion, he wrote was a pathfinder in many respects: it inaugurated and revived the "first Beit HaAm [house of the people] since the Chaldeans burnt down our Beit HaHm in Jerusalem (jeremiah 38:8)", it established the first Hebrew kindergarten, first children's newspaper ,and so on. "It also founded the first (Rishon) Keren Kayemeth in Zion".
Yudelovitch also asked for artefacts, such as receipt books, from surviving members, to serve as evidence of this first.

Dov Haviv Lubman appealed to the directors of JNF a) to try to "redeem" the funds collected by the Rishon Le-Zion Keren Kayemeth which were tied up in the Credit Lyons Bank and b) to register the historic founding of the Keren Kayemeth in the Golden Book of the Jewish National Fund as an everlasting memorial.

in an interest-bearing account in a safe bank. The society was founded "in memory of half the Sanctuary weight (Shekel HaKodesh)" of Temple times. Did the First Aliya pioneers visualize a Third Temple, if only symbolically?

2.**Income** was to derive from:
a) membership dues (half a Turkish mejidi or two francs)
b) legacies and dedication
c) interest
d) gifts.
Part of all income was to be deposited towards land purchase; the rest was to cover expenses, including establishment costs.

3.**Membership Categories** were:
a) ordinary members (one-time contributions)
b) permanent members (annual donors)
c) valued members (at least 20 francs annually)
d) valued life members (200 francs and up)
e) honored members (permanent active members who were of great help to the society)

4.**Structure**
Believing that the society would drew numerous members from the whole country, the founders proposed organizing them in sub-group of 50 members, each electing its own representative for a three-year term to the General Assembly, which would then elect members to a permanent Executive Committee: eight officials, nine deputies, five bookkeepers and an agent of the supporting committee in Odessa; apart from three bookkeepers ,all were to be residents of Eretz Israel.

5. **Adopting Resolutions**
a) Ordinary decisions were to be adopted by a normal maejority
b) amendments to the articles, by a two thirds majority
c) decisions on the use funds or change of aims, by a nine-tenths majority of the General Assembly
d) within the Executive Committee, by normal majority vote.

The Founders
According to a document in Yudelovitch's archive, these were: Shmuel Cohen, Dov Lubman, David Weissman, David Yudelovitch and David Zieberg (from Rishon Le-Zion); Yehuda Grazovsky (who had just left the village and was teaching in Ekron); Aharon Eisenberg (who worked in Rishon Le-Zion, though his family did not live there); Altman and Abraham Romanov.

Yudelovitch notes:
a) "The name 'Keren Kayemeth' was announced by Dov Lubman and all agreed"
b) "The articles of Keren Kayemeth were composed by David Yudelovitch"

Other functionaries are mentioned in the letter to Wissotzky: Committee members Zieberg, Romanov and Eisenberg; Secretary Yeuda Grazovsky. The latter in his memoris mentions Treasurer David Weissman,"the only one in Rishon Le-Zion who held a deed in his name and was not subject to the decisions of the baron's officials"

Other participants of the Tisha B'Av meeting and signatories to the memorandum were: Salom Papiermeister (from Rishon Le-Zion), Nissan Kanterovitch (who had spent some time there), Yosef Segalof and Haim Yeruhaimof.

The Articles
The Artucles were signed on Rosh Hodesh Menahem Av,1889,were written in Hebrew and comprised a slim leaflet of four chapters and eight clauses.

1.**Name and Aims of the Society**
The name derived from the aims: "Keren Kayemeth" **for the Jewish People in Eretz Israel** (emphasis in original).The monies collected were to go towards strengthening Jewish settlement in the country, with an initial requisite sum of one hundred thousand to be kept

The hammer pounding and chiseling tanned Jerusalem stone - Shmuel Cohen wrote - aroused in Aharon Eisenberg, Yehuda Grazovsky (Gur) and their friends the joy of building and the desire to purchase and redeem the land. An early idea was to found a society named "Go'alei Zion" (Redeemers of Zion) which, subsequently, according to Shmuel Cohen,was changed to Keren Kayemeth.

Yehuda Gur (Grazovsky) wrote that the idea had come to him while reading **"The Eternal Jew",** in which a man "put away a small sum of money that, many years later, grew into a fortune for his heirs. And I wondered: had our forefathers been wise enough to do so,we,their heirs,would now have been able with this inheritance to redeem all of our land from foreign hands. ...we shall do so for our own heirs".

In 1926 David Yudelovitch, a history teacher, noted on the occasion of JNF's 25th anniversary that all nations had a standing fund, differing from Keren Kayemeth LeIsrael in only one respect: "All the nations mentioned lived on their own land while we, the Jews - who [like them] needed schools, poetry, literature, language - lacked something much more important for our revival: Jewish land." Land was thus the first prerequisite.

Early Documentation

Keren Kayemeth is first mentioned in a handwritten document by Yudelovitch under the heading: "Memorandum on Keren Kayemeth of Rishon Le-Zion in 5649". It records the proceedings of a meeting held on the eve of Tisha B'Av, 1889, in the presence of seven members of the Keren Kayemeth society at one of their homes. From the content, it is clearly not the founding meeting and because of the small number of attendees, decisions that were meant to have been taken then were deferred. Further evidence that this was not the founding meeting is Grazovsky's testimony that the initial group had met under the sycamore tree on a Saturday "during mourning," i.e. between Passover and Shavuot.

testimony, some three thousand. The money was deposited in the name of Yehuda Leib Bienstock, an Eretz Israel agent for the Odessa committee of "Hovevei Zion" and head of their executive, in Jaffa's French Credit Lyons Bank. In 1894, Bienstock died leaving no legal heris and by Turkish law, the money could therefore not be touched. No further society activities were documanted after this year.

The existing documentation relates mostly to money matters. Letters of introduction appealing for assistance were sent to all prominent Jewish figures "whose hearts, we knew, were in Zion", according to Yehuda Gur (Grazovsky). One such letter, dated "5,821 since the destruction [of the Temple]" - that is, 1890 - was sent to K.Z. Wissotzky "from the founders of Keren Kayemeth in Eretz Israel", with a copy of the articles enclosed. "Jerusalem's enlightened and many others from abroad already number among our friends", they wrote, asking him to spread word of the society among his acquaintances and "all ordinary lovers of Zion, who have no rank or title". The letter was signed by three committee members and secretary Yehuda Gur.

In 1926 Shmuel Cohen, writing in "Ha'aretz" newspaper, shed some light on how the recipients of the letters regarded the society: "How many suggestions and plans were formulated then by the Keren Kayemeth society and sent abroad, how much laughter these plans aroused..." Nevertheless, he notes, they did not toil in vain. Their ideas paved the way for the establishment of other societies.

Ideological Background:
Rishon Le-Zion was founded in 1882, a time of ideological and practical Zionist awakening. "The first pioneers, in coming into direct contact with Mother Earth and inhaling the soil of homeland", Lubman said later, "immediately recognized the vital necessity to create a suitable device, a living mechanism...that would involve the rank and file of the Jewish People in the purchase of the major element, the foundation stone, of the upbuilding of Eretz Israel - the land of Eretz Israel. These contributions, coming from the rank and file were to be "wet with the sweat of toil."

Keren Kayemeth In Rishon Le-Zion

Introduction:
Keren Kayemeth LeIsrael - The Jewish National Fund, as we know, was established at the Fifth Zionist Congress in Basel in 1901 to raise funds for the purchase of land in Eretz Israel, as the basis of practical Zionism.

Few people know, however, that 12 years earlier a "Keren Kayemeth" fund had been established in Rishon Le-Zion for much the same purpose.

The settlement of Rishon Le-Zion was seven years old in 1889 and entirely under the authority of Baron Edmund Rothschild's administrator. The village committee had disbanded, all association or organization being banned by official order, and written permission was required for even such matters as hosting guests for more than 48 hours.Those who had refused to bow to this new regime, left. The others were required to sign an agreement to the constraints.

Their compliance, however, seems to have been merely nominal. That summer,a handful of people (from Rishon Le-Zion, Rehovot and elsewhere) met secretly under the old sycamore tree on the cemetery hill in Rishon Le-Zion. "We chose a site outside of the moshava [the village] to discuss our future and our plans", Dov Haviv Lubman was to recount 45 years later, "because Bloch, the Argus-eyed agent, monitored all the actions of the defiant, resentful young [people]. Under this sycamore tree they dreamed of "redeeming the land of the homeland" and declared the establishment of Keren Kayemeth.

This first Keren Kayemeth was an "aguda" or society; one of many established in the country for specific purposes,sharing only a Zionist ideology. Articles were formulated and funds collected - according to Lubman, more than one thousand gold francs; according to a later

Tirtsa Haviv Green

Keren Kayemeth - National Fund In Rishon Le-Zion

קרן קימת לישראל
K K L - J N F

Research Institute for the History of the Keren Kayemeth LeIsrael, Land and Settlement

Research Series (4)